

Tulitikut osa Mäntsälän metsäkulttuuria

Maiju Lassilan kirjassa *Tulitikkujäseniä* (1910) isäntämies Antti Ihalainen kohtaa etsintämatkallaan kosioreissulle lähteneen Jussi Vatasen. Jos tulitikkujen hankintamatka olisi onnistunut, paluumatkalla olisi saattanut hyvinkin olla mukana rasia mäntsäläläisiä tulitikkujäseniä.

Vielä 200 vuotta sitten tulen juurta säilytettiin huolella takan hiilien sisällä. Tulen sai aikaan tuluksilla mutta uusi 1820-luvun keksintö toi helpomman ratkaisun tuliasiaan. Ihmeellinen tulentekevälaine tuli nopeasti suomalaisille tutuksi ja jo 1840-luvulla alkoi kotimaisten tulitikkujen valmistus. Aluksi tikkujen tulipää tehtiin helposti syttyvästä valkoisesta fosforista. Lännenfilmeistä tuttu sytyttämistapa ei olisi onnistunut enää 1910-luvulla Antti Ihalaiselta. Tuolloin kaikki Suomessa valmistetut tulitikut olivat turvallisia varmuustulitikkujäseniä.

Saaren Tulitikkutehdas väkeä vuonna 1917. Mäntsälän kunnan kuva-arkisto.

Mäntsälän Tulitikkutehdas

Suomen ensimmäisiä tulitikkutehtaita perustettiin Kuopioon, Viipuriin, Poriin ja Helsinkiin. Ensimmäinen tehdas Mäntsälässä aloitti toimintansa 1872. Hirvi-vaaraan tehdas perustajan Nils Raniuksen alku ei ollut helppo. Mäntsälän silloiset päättäjät eivät olisi halunneet edes hankkeen vetäjän asettumista paikkakunnalle.

Hirvihaaran Tulitikkutehdas tunnetun laitoksen toiminta lähti kuitenkin käyntiin. Yritys päättyi omistajanvaihdosten jälkeen Holmbergin perheen haltuun Mäntsälän Tulitikkutehdas nimellä. Tehdas menestyi hyvin ja kasvoi 1910-luvulle mennessä merkittäväksi tulitikutuottajaksi.

Tulitikut olivat 1800-luvun lopulla varmuustulitikkujäseniä. Frans Holmberg kehitti ruotsalaisen keksinnön pohjalta varmuustulitikon ominaisuuksia entistä turvallisemmaksi.

Mäntsälän Tulitikkutehdas työkenteli vilkkaimpina vuosina lähes sata työntekijää ja tulitikuaskeja valmistui 39 miljoonaa

rasiaa. Tuotannosta meni vientiin yli 70 prosenttia parhaimpina vuosina.

Sääksjärven tulitikkutehdas

Mäntsäläläiset Antti Gestrin ja Erland Jaakkola perustivat Sääksjärven Tulitikkutehdas 1876. Ennakkoluulot tulitikkutehtaiden vaarallisuudesta olivat jo hävinneet kunnan taholla. Gestrin ja Kumpp. Tulitikkutehdas tunnettu laitos oli Mäntsälän Tulitikkutehdasta huomattavasti pienempi. Sen kolme vuosikymmentä kestäneen toiminnan aikana tulitikkurasioita valmistettiin keskimäärin kahden miljoonan kappaleen vuosivauhtia.

Tulitikkujen valmistus tapahtui Sääksjärven ja muualla jotakuinkin samoin periaattein. Katkotut haapatutit sorvattiin ohuiksi viiluiksi, jotka leikattiin pinoittain joko tikuiksi tai rasia-aihoiksi. Tikut tehtiin hehkumattomiksi esimerkiksi boorihaapolla. Tikkujen paloherkkyyttä lisättiin parafinoimalla. Lopuksi

tikut kastettiin massaan rikkipään aikaansaamiseksi.

Tulitikkujen teossa oli apuna monenlaisia koneita. Rasioiden valmistukseen oli kehitetty erikoiskoneet mutta esimerkiksi Sääksjärven tulitikkurasiat koottiin käsityönä. Työ tarjosi toimeentuloa useille perheille.

Paikkakunnan muutkin talolliset innostuivat tulitikkujen valmistukseen. Sääksjärven sijaitsevat Hänenin ja Kumpp. Tulitikkutehdas, Väinölän Tulitikkutehdas, Kalevan tulitikkutehdas sekä Veljekset Gestrinin Tulitikkutehdas. Ne eivät tavoitelleet isojen tulitikkutehtaiden tuotantomääriä.

Saaren Tulitikkutehdas

Vuonna 1904 käynnistyi Saaren Tulitikkutehdas. Toimintaa johti kartanon omistaja Richard Casimir de la Chapelle ja hänen jälkeensä poika Knut. Saaren Tulitikkutehdas tuotanto kasvoi nopeasti. 1910-luvulla valmistui lähes 75 miljoonaa rasiaa vuodessa. Tuolloin tehdas oli tulipalon

jäljiltä uusittu ja käytössä olivat aiempaa tehokkaammat koneet. Toiminta päättyi 1935.

50 vuotta Mäntsälän tulitikkutuotantoa

Tulitikkujen raaka-aineena oli haapaa, jota Mäntsälässä oli riittämiin. Muuta puuta tarvittiin lämmön tuottamiseen höyrykoneisiin ja kuivaamiseen.

Tehtaiden omistajat, nimet ja tuotantomäärät muuttuivat usein ja vain Mäntsälän ja Saaren Tulitikkutehdas elivät itsenäisyyden ajan alun yli 1930-luvun vaihteeseen. Kilpailussa pienimmät karsiutuivat pois mutta lopulta myös suurimmat tehtaas joutuivat lopettamaan taustallaan maailmaa valloittanut ruotsalainen tulitikkuteollisuus.

Mäntsälän tulitikkutehdas voi sanoa jo suurteollisuudeksi, sillä parhaimmillaan paikkakunnalla koko vuosituotanto esimerkiksi 1910-luvulla oli lähes 120 miljoonaa rasiaa. Se vastasi puolet koko Suomen tulitikkutuotannosta. Tehtaalla askaroi vilkkaimmillaan noin 300 työntekijää mutta materiaalihankinnat, tulitikkujen tekeminen, askien kokoaminen, kuljetus ja muut välilliset työt vaikuttivat

yhteensä tuhannen perheen toimeentuloon.

Hirvihaaran ja Saaren kulttuurimaisemassa on yhä jäljellä tulitikkutehtaiden rakennuksia. Todellista vilinää tulitikkurasioiden tiimoilta puolivuosisadan ajan 1870-luvulta lähtien, kun Mäntsälää hyvällä syyllä saattoi kutsua tulitikkupitäjäksi. Tulitikkujen merkityksen näki niin kylän raitilla, arjen toimissa ja puheenparressa kuin pitäjän koko kulttuurimaisemassa haapametsät siihen mukaan lukien.

Mäntsäläläisten tulitikkujen leimahduksissa käytiin vuosisadan alkupuolella maailmalla varmasti monia värikkäitä tupakantuoksuisia kulttuurikeskusteluja. Ja vielä 1980-luvulla Porin tulitikkutehdas loppuvaiheessa raaka-aineena oli entisen tulitikkupitäjän haapaa.

FM Pekka Virtanen

Kirjoittaja työskentelee kulttuuri-, tutkimus- ja museoalalla ja hän on perehtynyt suomalaisen metsän ja metsätalouden kulttuurin näkökulmasta. Kirjoitus on osa Metsätalouden kehittämiskeskus Tapion ja TTS tutkimuksen hanketta, jossa Mäntsälän yksityismetsien kulttuuri on yhtenä kehittämisen kohteena. Hanketta osarahoittaa Central Baltic INTERREG IV A Programme. Lisätietoa hankkeesta: <http://www.metsavastaa.net/metsakulttuuri>

Mäntsälän Tulitikkutehdas toimi vielä neljä vuotta 1925 valmistuneen uuden tehdasrakennuksen jälkeen. Osmo Viljasen kokoelma / Mäntsälän kunnan kuva-arkisto.

Mäntsälän tulitikkujäseniä vietiin moneen maailman kolkkaan. Kuva Mäntsälän kunnan kuva-arkisto.